

Lev Kreft

CIVILNA DRUŽBA IN SOCIALISTIČNA ZVEZA

V času, ki ga je mogoče dojeti tudi kot „sesutje jugoslovanskega modela“, je zamisel socialistične civilne družbe tista, ki ponuja miselno in dejavno razrešitev nevzdržne razpetosti med radikalno kritičnim razmerjem do obstoječega družbenega reda in hkratnim ohranjanjem socialističnih in levičarskih prepričanj. Vendar imata tudi tista teorija in program civilne družbe, ki ne operirata s socialističnimi postavkami, dovolj legitimnosti, saj sta v spopadu z različnimi Leviatani sodobnosti soočena z zatonom „države blagostanja“ in „socializma dohitevanja in prehitevanja“. Ker je bilo o socialističnem samoupravljanju, ob njegovih nedvornih empiričnih uspehih in načelnem demokratičnem pomenu, pač mogoče gojiti številnejše in bolj razprostranjene iluzije, kakršnih o realno obstoječem socializmu že dolgo nima nihče več (in se mu prav zato lahko reče „realni“), vlada na prizorišču jugoslovanske krize izjemna, do skrajne emotivne občutljivosti pretirana ideološka napetost. V taki situaciji zveni že gola raba prej povsem nevtralne strokovne kategorije „civilna družba“ prevratno, ne da bi ji pri tem dajali kako posebno zainteresirano ali celo programsko vsebino. Diagnoza, da je razlog za ta prevratni pridih prav v protislovju med civilno družbo kot kategorijo in paradigmo odmiranja države s procesom podružbljanja, je verjetno točna. Prav iz ideološkega kroga zagovornikov tega projekta podružbljanja, ki naj bi bil naša zoperstavljena vzporednica programu odmiranja države s pomočjo njene neskončne krepitve, prihaja tudi največ kritik, ki dokazujejo, da je že sama uporaba kategorije nepotrebna, saj je civilna družba že tako ali drugače subsumirana v socialistično demokracijo, samoupravljanje in celovito podružbljanje.

Kljub temu pa se danes vedno bolj prebija nekakšen „diferenciran“ odnos nosilcev sistema do zamisli civilne družbe. Ta odnos sprejema razgovor o civilni družbi, in torej same kategorije in njenega možnega programskega pomena ne izpodbija vnaprej — zato pa nujno prinaša zahtevo po razlikovanju med „levimi“ in „desnimi“ zasnovami in rabami te kategorije v idejnem in političnem spopadu. Lahko bi rekli, da skuša ta „diferenciran“ odnos igrati vlogo idejnega in političnega centra v dvojnem smislu:

- dosegel bi rad vsaj relativno trdno ravnotežje med zahtevami po demokratizaciji političnega življenja, ki segajo daleč prek kroga ideologov civilne družbe, in zahtevami po odločnem in dogmatskem zavračanju vsakega razgovora zunaj že določenega ideološkega prostora teorije socialističnega samoupravljanja, in

- omogočil bi rad ločevanje med levimi in desnimi koncepti civilne družbe, tako da bi lahko sam igral vlogo pomirljivega in razsvetljenega posrednika, ki poseduje daljnosežno merilo ločevanja.

Ali nas tako „dialoško“, „posredniško“, „pluralistično“ stališče, ki v svojih dnevno-političnih nastopih deluje predvsem kot vulgarno politično koketiranje, lahko zadovolji? In konkretnije: kakšno politično zavezništvo nam lahko danes in

jutri omogoči dejavno vzpostavitev novega socialističnega in levega programa, s katerim bomo podlegli vsaj kakim novim iluzijam, če že ne bomo dosegli kaj več?

Menim, da je odgovor na tako zastavljeno vprašanje treba iskati v novih konceptualizacijah socialistične zveze oziroma leve fronte. Taka smer iskanja je gotovo miselni preskok. Vendar se zdi očitno, da brez takega ali drugačnega političnega, ideološkega, kulturnega in ekonomskega zavezništva socialistična civilna družba sploh ne more biti projekt. Nobena posamična socialna ali razredna skupina ni sama po sebi nosilec takega projekta, socialistična civilna družba nima materialnega temelja svoje filozofije, ki bi ga bilo mogoče določiti s preprosto objektivnostjo razredne analize. Tudi iz proizvodnih razmerij, ki nastajajo v okolju nove industrijske revolucije, ni mogoče izvesti kake nujne zavesti o civilni družbi, ki bi jo morali delavci v belih ovratnikih sprejeti, če to hočejo ali ne. Nekaj iluzij o tem sicer še obstaja, vsekakor pa so skoroda brezpredmetne v našem prostoru, ki bo očitno to revolucijo doživljal s pogledom skozi karavanški tunel. Projekt socialistične civilne družbe je že po lastni definiciji vseskozi odvisen od zavezništva raznolikih delov raznolikih družbenih sil, skupin in interesov.

Če lahko o protislovni legalizaciji novih družbenih gibanj v okrilju Zveze socialistične mladine Slovenije govorimo kot o poskusu določenega zavezništva, moramo ugotoviti, da je ta poskus v marsičem daleč pod nekdanje že doseženo ravniyo socialističnih zvez, tudi v našem in še posebej v našem družbenem prostoru. Obojestranska negotovost gotovo izhaja tudi iz dejstva, da gre za dve stvari: čeprav je po definiciji frontna organizacija, mora ZSMS s posebno gesto šele priznati družbena gibanja, kar seveda govori tudi o možnosti, da bi jih ne priznala — možnosti, ki je za številne druge frontne ustanove realnost. Še bolj pa to negotovost pogloblja dejstvo, da se v obdobju dveh kongresov ta zveza pravzaprav ni prebila kaj dlje od tega priznanja — legalizacije. Najrazvidnejše je to ob usodi kongresnih sklepov iz Krškega, ki so pretežno pod vsestransko politično blokado, in dejansko lahko v najbolj visokoletečih željah računajo le na — demokratičnejše zavračanje. Za vse to seveda lahko zelo prepričljivo in tudi utemeljeno krivimo raznovrstne nosilce blokiranja. Vendar se mi zdi nedvomno, da neučinkovitost sicer mnenjsko in javno sprejetih ciljev lahko naprtimo tudi slabotni konceptualizaciji strategije in taktike političnega zavezništva, ki ne dosega niti nekdanjih razmerij leve fronte in socialistične zveze, kaj šele, da bi lahko predstavljalo zametek nastajanja sodobnih in novih poti. Prav blokiranost pobud, ki izhaja tudi iz njihove politične neučinkovitosti, je dodaten razlog, da postaja vedno bolj legitimna vsakršna kritika obstoječega stanja, ne glede na njeno siceršnjo vsebino in alternativno ponudbo. Nevzdržnost situacije, ki je prav na razpotju jeseni 1987 dosegla kulminacijo, daje legitimiteto vsem projektom, ki se zaničljivo in besno izražajo o obstoječem stanju, ne glede na to, ali kot zdravilo ponujajo kontrakulturo ali kontraadmirale. Kakršenkoli iztek nevzdržne napetosti postaja edino priznано obče načelo za izražanje praktične volje slehernika. Večdesetletne napetosti so Evropo tako izmučile, da je začetek prve svetovne vojne skoraj brez izjeme na vseh svojih koncih in v vseh svojih socialnih elementih dojela kot olajšanje. Poraz v neposrednem spopadu je bil videti privlačnejši od nadaljevanja nekrvave negotovosti in nerveze. V spopadu na nož so videli rešitev evropskega humanizma tudi tisti, ki so pripravljali radikalni prevrat družbenega reda.

Sestop v leto 1914 ni mišljen kot preprosta zgodovinska vzporednica, od katere naj bi se kaj naučili. Iztek prve svetovne vojne je tisti trenutek, v katerem lahko projekt socialistične civilne družbe, zlasti pa oblikovanja nove socialistične zveze, najde svoje zgodovinske korenine in se zave lastne preteklosti. To velja še posebej za zgodovino slovenskega prostora. Prva svetovna vojna pri nas ni pomenila le razpad Avstro-Ogrske in nastanek Jugoslavije. Generaciji, ki jo je doživela na fronti, in nekaj mlajši generaciji, ki jo je doživela doma in v šolskih klopeh, je pomenila izkoreninjenje vseh prepričanj, usmeritev in vrednot. Tudi Tristan Tzara je vedel, da

cilj dade ni zrušenje vrednot meščanske civilizacije — vrednote so bile z vojno že zrušene, in dade je to samo objavila in upoštevala. Tudi pri nas so, tako kot povsod po svetu, povojni tokovi zahtevali začetek iz nič in povsem na novo. Porušeno je bilo tudi zaupanje v strankarsko politiko in v temelje političnega sistema nasploh. Le spravljivi delček tega nasprotovanja in nezaupanja se kaže v personalnih menjavah v vodstvih strank, kjer moč prehaja s „starih“ na „mlade“. Tudi razkroj nekaterih predvojnih političnih zavezništev (socialna demokracija) je le del tega dogajanja. V njem hkrati nastopijo nove oblike političnega udejstvovanja: nova družbena gibanja, ki se načelno izogibajo izoblikovanju v kake nove stranke, in ki se hkrati kot graditelji iz nič ali obnovitelji oskrunjenih idealov razglašajo za nadpolitično univerzalna. Njihova političnost se kaže v poskusih dajanja programskih odgovorov na vsa bistvena vprašanja časa — pri nas zlasti na narodnostno vprašanje v novih jugoslovanskih okvirih, in na socialno vprašanje, najpogosteje izhajajoč iz predpostavljene načelnega zloma vsakega zaupanja v kapitalizem po svetovni vojni. Njihova univerzalnost se kaže v tem, da programirajo povsem nov premislek človeka, družbe, humanizma, kulture, vere kot temelj za vsestransko prerodenje življenja, nastanek novega človeka in nove družbe. V tem univerzalnem programu nastopa tudi mesijanstvo mlade generacije kot nosilke radikalnega preloma in novega dejanja.

Ob vseh obupanih patetikah in naivnem navezovanju na dane ideološke sisteme vrednot (mladi krščanski socialisti vidijo svojo posebnost v tem, da jemljejo postavke vere zares, kot univerzalno izhodišče; del mladinskega gibanja vidi svojo vlogo v tem, da končno jemlje zares velike cilje bratstva, enakosti in svobode), je prav v teh gibanjih mogoče videti enega od najmočnejših zametkov, iz katerih v tridesetih letih (povečini tudi z istovetnimi posamičnimi akterji) nastane leva fronta oziroma socialistična zveza v Sloveniji. Že ta povojna gibanja sredi dvajsetih let prihajajo do stopnje, na kateri zahtevajo premoščanje svetovnonazorskih spopadov na ideološki in strankarskih ločevanj na politični ravni. Hkrati se že tedaj pojavljajo kritični toni, ki zamahujejo nad „baržunasto liriko“ prvotne vere v lastno privzdignjeno poslanstvo, in predlagajo sestop iz arene intelektualnega v areno življenja, iz arene umetnosti v areno življenja, iz arene generacijske skupnosti izkušenj in usod v areno leve zveze za konkretne, torej vsestranske cilje. Programsko-intelektualni izraz teh teženj in preobrazb je verjetno najboljše viden pri prehodu krščanskih socialcev krekovskega izhodišča med krščanske socialiste, in pri generacijskem programu skupine okrog revije Mladina, čeprav so sorodni procesi, kljub nižji stopnji teoretičnega in programskega samozavedanja, potekali tudi v kmečkem gibanju, v nastajanju delavskega kulturno prosvetnega in telesno kulturnega gibanja, v nastopih in sestopih slovenske zgodovinske avantgarde (novomeška pomlad, Kosovel, Černigoj in Delak) in še kdo.

Generacija, ki je tako močno čutila svojo prek strankarsko političnih in svetovno nazorskih meja segajočo enotnost, je iztek dvajsetih let dojela kot svoj poraz. Zato se je, dejansko že na pozna mlada leta, predstavila kot generacija pred zaprtimi vrati: Frigid iz Jutra (29. 8. 1932, seveda Ludvik Mrzel) ji to oznako nadeva, ker ni bila sposobna odpreti vrat, in ne zato, ker se zaprtih vrat ne bi dalo odpreti. Ta generacija je bila torej domnevno imela možnost, da nastopi kot dedič in obnovitelj razsutega sveta, pa je to svojo objektivno priložnost zapravila. V tridesetih letih je zato nastop novih mladih generacij predstavila sebi in njim kot prehod skozi zaprta vrata, pred katerimi je brezplodno izgubljala čas za pesimizem in prazna razglabljanja, k stvarnemu delu, v življenje, med ljudi. Tedaj nekateri predstavniki gibanj iz dvajsetih let, razsuti na različne konce politične in kulturnointelektualne scene, skupaj z novimi intelektualnimi silami, izoblikujejo nove, praktičnejše in dejavnejše poglede na vsa bistvena vprašanja. Med drugim pridejo ta stališča do izraza v nekaj let trajajočem razgovoru in včasih polemiki o mladini in mladinskem problemu (razprava o generaciji pred zaprtimi vrati, polemika o pomenu krščansko socialističnega mladinskega gibanja). Tudi v tem procesu najdemo težnje, ki

nadaljujejo, zdaj že konkretnije in tudi povsem praktično, zблиževanje prek strankarsko političnih in ideološko svetovnonazorskih meja, in s tem sooblikujejo nastajanje socialistične zveze. Po dolgih bojih in omahovanjih je prav mlada skojevska generacija tridesetih let tudi komunistično partijo uvrstila med soustvarjalce v tem toku. Komunistična partija Slovenije si ni izmislila leve fronte, niti je ni sama ustvarila, še manj pa jo je kreirala po kratkotrajni kominternini direktivi iz srede tridesetih let. KPS je bila pravzaprav pred naslednjo dilemo: socialistična zveza s KPS ali brez nje. Seveda pa brez nje ta socialistična zveza ne bi mogla odigrati svoje vloge, in tega so se njeni nekomunistični poborniki dobro zavedali. Razlog je bil povsem preprost: v nasprotju z drugimi skupinami in silami, ki so to „prostovoljno vstosmeritev“ soustvarjale, je bila le KPS tista, ki je bila vsak trenutek pripravljena prevzeti oblast. Ta njena „leninska“ karakteristika jo razlikuje tudi od politično najbolj ambicioznih krščanskih socialistov, ki so vedno v zadnji instanci odklanjali vsako zamisel, da bi se izoblikovali kot samostojna politična stranka, in so do konca vztrajali pri gibanjski zasnovi lastne pozicije. Zgodovinski paradoks je, da so komunisti kot dediči programa, ki jih je določal kot zvezo in ne kot stranko med strankami, zdaj v živi in dejavni zvezi bili edina politična stranka s programom osvojitve oblasti, na osnovi naslonitve na socialistično zvezo civilne družbe. V tem je bila srž njene vodilne vloge, ki so jo tudi druge skupine priznavale in kasneje tudi podpisale.

V času, ki je bil za pripravo na simpozij predviden, mi ni uspelo dokončati in strniti raziskovanja gibanjskih mladinskih pojavov in procesa nastajanja socialistične zveze v dokumentirano celoto. Teh nekaj navrženih tez je pravzaprav le izhodišče za možni razgovor in nadaljnje raziskovanje. Želel sem predvsem povedati in hkrati v obrisih ponazoriti, da mora po mojem mnenju razgovor o civilni družbi, kolikor ni le kategorialna razprava in sega v sodobno politično dejanskost, potekati kot razgovor o strategiji in taktiki, o organizaciji novega političnega zavezništva. Hkrati postavljam odprto vprašanje, katera točka tega zavezništva bo določala kriterije socialistične zveze (leve fronte sodobnega in novega tipa, ki morajo biti kriteriji razlikovanja tudi v civilni družbi), vendar ne bi smeli biti kriteriji starih levo-desnih ločevanj.